2007 жыл, 16-чы ИЮНЬ, ШАБАТ КЮН. № 116 (17767)

ЗАМАН

ГАЗЕТ 1924 ЖЫЛДАН БЕРИ ЧЫГЪАДЫ

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

БАГЪАСЫ 3 СОМДУ

КъМР-ни ПАРЛАМЕНТИНИ ПРЕЗИДИУМУНДА

Коллегаларыны башламчылыкъларын сюзгендиле

Парламентни Президиумуну кезиулю жыйылыууда он чакълы бир вопроса къарагъандыла. Аны ишине депутатла бла бирге Президентни эм Правительствону законодательный органлада келечиси Залим Каширокову къатышханды. Жыйылыуну Парламентни спикери Бечелланы Илиясе бардыргъанды.

Россей Федерацияны башха субъектлерини парламентлерини законодательный башламчылыкъларыны юсюнден Руслан Абазовну, Сафарби Маремуковну, Фатима Гешеваны эм Валентина Гуляеваны къысха билдириулерине тынгылагъандан сора, Президиумну членлери аланы юслеринден тийишли бегимни къабыл этгендиле.

Парламентни депутатлары Регламент жаны бла комитетни председатели Владимир Маховну эм Билим бериу, илму эм саулукъ сакълау жаны бла комитетни председатели Игорь Ивановну билдириулерине тынгылагъандан эм жыйыщдырылгъан материаллагъа къаралгъандан сора КъМР-ни Парламентни Сыйлы грамотасы бла бу адамланы саугъаларгъа деп оноу этгендиле: урунуну ветераны Шауаланы Миналданы, Саулукъ сакълауну «Республикалы сабий клиника» деген муниципальный учреждениясыны баш медицина сестрасы Фатимат Бекулованы, саулукъ сакълауну 1-чи номерли шахар клиника больницасыны тамата медицина сестрасы Риммма Индроковану эм 1-чи номерли шахар клиника больницаны баш врачыны заместители Къулбайланы Фатиматны.

«Башха вопросла» деген бёлюмде иги кесек тема сюзюлгенди. Парламентни Председатели Бечелланы Илиясе, республиканы делегациясыны къауумунда Ингушетия Республиканы онбешжыллыкъ байрамына къатышханыны юсюнден тынгылы хапар айтханды. Вице-спикер Натби Бозиев ишни планына энтта да бир керек къарап, керек жерлерине тийишли тюрлениуле этерге чакъыргъанды.

Игорь Иванов республикада бир тюрсгю къырал экзаменни биринчи уруму къалай бардырылгъаныны эм аны биринчи итогларыны юслеринден коллегаларына билдиргенди.

Къырал Дума къурап бардыргъан семинарлагъа кенгешлеге къатышханлары юслеринден кесларини оюмларын Владимир Махов, Заур Апшев айтханды. Владимир Махов Екатеринбургда къабыл этилген законлагъа контрольлукъ этиуню жалчытыуну юсюнден, Заур Апшев «Ниет эркинлигини эм дин биригиулени юслеринден» Федеральный законну онжыллыгъыны юсюнден. Парламентни вице-спикери Людмила Федченко эм Миллетле аралы байламлыкъла жаны бла комитетни сопредседатели Владимир Сохов Парламентни, депутатланы ишлерин жалчытыуну, толтуруучу властыны органлары бла биригип ишлеуню юслеринден кесларини оюмларын айтханды.

КъМР-ни Парламентини пресс-службасы.

Марафон

Тюнене Нальчикде Сабий эм жаш тёлю чыгъармачылыкъны республикалы арасыны арбазында КъМР-ни Сабий фонду бла «Единая Россия» политика партияны бизни республикадагы бёлюмю къурагъан «Игилик этерге ашыгыгъыз» деген жандауурлукъ марафон бардырылгъанды. Андан жыйылгъан ахча ёкъюз къалгъан, осуйлукъда турган, къолайсыз эм кёп сабийли юйюрледе ёсген эм саусуз сабийлеге къоратыллыкъды.

Марафонгна власть органланы келечилери, предпринимательле, тюрлю-тюрлю организацияланы бла предприятияланы, оксуу учреждениляны келечилери эм дагъыда башхала келген эдиле. Адамланы бу огъурлу ишни 15 сагъатдан башлап тёрт сагъатны ичинде Битеуроссей къырал телерадиокомпания бла тюзюнлей эфирде кёрюр онглары болгъанды.

КъМР-ни Правительствосуну Председателини биринчи заместители Мурат Тхазаплижев марафонну ача тургъан кезиу.

Игилик этерге ашыкъгъанла аз тюйюл эдиле

Акцияны ачаргъа биринчи сёз КъМР-ни Правительствосуну Председателини биринчи заместители эм марафонну къурау жаны бла комитетни председатели Муат Тхазаплижевге берилген эди.

- Сабий фондну бла «Единая Россияны» быллай огъурлу иш бардырыргъа деп кёлленнгенлери барыбызгъа да ахшы юлгюдю. Жумушакъ жюрекли бола билген неден да багъальды. Келигиз, барыбыз да андан артха турмайыкъ,-дегенди ол эм КъМР-ни Президентини атындан бу ишге 100 минг сом къошумчулукъ этгенди.

КъМР-ни Правительствосуну Председатели Андрей Ярин да къошулгъанды ол сёзлеге. Ол билдиргенге кёре, федеральный органладан да жандауурлукъ ишлеге аслам ахча бёлюнеди. Алай жер-жерледе да анга эс бурулса биётон иги боллукъду.

Марафонгна абаданла бла бирге сабийле да къатышханды. Башхача айтханда, ала алайгъа жыйылгъанлагъа концерт программа кёргюзтгендиле. Жаш фахмула бла байрамгъа белгили жырчыла Тёппеланы Алим, Асият Черкесова, Ауэс Зеушев, Ирина Калабекова эм дагъыда башхала бла тепсеу коллективле къатышханды.

Тюзюнлей эфирни бардыргъан дикторла Мухадин Кумахов бла Арина Жилясова ya марафонну счётуна тюненеге дери да ачха ётдюген организацияланы бла предприятияланы тизмеси бла жыйылгъанланы шагъырей эте-эте тургъандыла.

Ары келгенлени арасында КъМР-ни Парламентини Председателини заместители Людмила Федченко, КъМР-ни курортла эм туризм министри Руслан Фиров, «Единая Россия» битеуроссей политика партияны Къабарты-Малкъар регион бёлюмюню Политсовети секретари Борис Жеруков ветеранланы Нальчик шахар советини председатели Абдуллаланы Мустафа, КъМР-ни жаш тёлюню ишлери эм жамауат биригиуле жаны бла къырал комитетини специалисти Битти ланы Хаким эм башхала болгъандыла. Ала барысы да кеси организацияларыны бла министерстволарыны атларындан сабийлеге болушлукъ ахча бергендиле.

Алай бла марафон 19 сагъатха дери баргъанды. Анда къаллай бир ахча жыйылгъаны ya жууукъ заманда белгили боллукъду.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Суратланы **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

КъМР-ни жаш тёлюню ишлери эм спорт жаны бла комитетини атындан Уяналаны Владимир ахча ата турады.

Усталыкъны сынау

Махтаулу болуп къайтхандыла

Ессентуки шахардагы окъуу комбинатны базасында Север Кавказда гидроэлектростанцияланы оперативный бёлюмлеринде ишлегенлени эришиулери бардырылгъанды.

Усталыкъларын кёргюзтюуге жети команда, ол санда Тёбен Черек ГЭС-лени каскадындан къауум да, къатышхандыла. Эришиуле тёрт кезиуге бёлюнюп ётдюрюлгендиле. Аушигер ГЭС-ни келечилери аланы ючюсюнде алгъа чыкъгъандыла. Тёртончюсюнде айырмалы болалмагъанлары себепли битеулю зачётда экончи жерни алгъандыла. Быллай сынаугъа жаланда экончи жыл къатышхан жаш командагъа ол да махтаугъа тийишли жетишимди.

Эришиулени итогларына кёре Тёбен Черек ГЭС-лени каскадыны командасына экончи даражалы диплом эм ахча саугъа берилгенди. Бек башы уа, бизни энергетикле битеуроссей эришиулеге къатышыргъа эркинлик алгъанларыды.

Команданы къауумунда была бар эдиле: «Тёбен Черек ГЭС-лени каскады» ачыкъ акционер обществону ышаннгылыкъ эм урууу къоркъуусузлукъ службасыны таматасы Азамат Бугов (командагъа башчылыкъ этген), Бёзюланы Борисни жашы Мурат, Аслан Бугов, Бёзюланы Магометни жашы Мурат, Байдаланы Мурат. Аланы эришиулеге акционер обществону баш инженери Мисирланы Мурадин бла оператив-диспетчер службаны начальниги Хабала Жиловов хазырлагъандыла.

«Тёбен Черек ГЭС-лени каскады» ачыкъ акционер обществону генеральный директорун буйругъу бла эришиуледе жетишимли болгъан энергетикле, аланы хазырлагъанлагъа да ыспас этилгенди, хар бирине ахча саугъа берилгенди.

Алай кёллендирилген команданы кёлюр саманнга борчу – битеуроссей эришиуледе да алчыланы санында болурча хазырланыуду.

Олег ХАШУКАЕВ.

ГИТЧЕ БИЗНЕС

Къартланы сыйлаудан башлагъанды

Тёппеланы Залкъуф Нартан элде кесини гитче бизнесин къуургъа таукелленнген, баям, жангыз таулу болур. Ол кёп болмай адам аслам жюрюген жерде энчи иелини кафесин арендагъа алгъанды. Аны ачаргъа хар заты да хазыр болгъанда, элни ветеранларыны советини председатели Мухамед Тухужевден Нартанда жашагъан абадан тёлюден элде намыслары бек жюрюген адамланы, артыгыраькъда урушну ветеранларын ары чакъырыгын тилегенди – Уллу Ата журт урушда Хорламны жууукълаша келген 62-жыллыкъ кюнюне алагъа огъурлу иш этер ючюн.

- Ала мени биринчи клиентлерим болсунла, мында этилген азыкъланы ашап кёрсюнле, башлагъан ишим жетишимли болурун Аллахдан тилеп, дууа окъусунла. Билеме, урушну бир-бир ветеранларыны, саулукълары осал болуп, манга къонакъгъа кеслери алларына келалмазлыкъларын. Жарсымасында ала, бери келтирирча, юйлерине да эльтирча мен кесим транспорт мажарлыкъма, - деген эди Залкъуф.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Жарашдырыучу предприятиялада

Жетишимлерин керелей барлыкъдыла

Кёгетледен этилген консерваланы чыгъарыуну 2 кереге кёбейтирге, аланы жарашдырыуну сезонун соза барыу эм алчы технологияланы хайырланыу бла жыл узуну ишлеп турууугъа кёчюную амаллрын этерге – ма аллай мурат бла башлагъан эди юсюбюздеги жылны чекленнген жууаплылыгъы болгъан «Кенжени аш-азыкъ комбинаты» обществону коллективи. Ол санда модернизациялауну эм автоматизациялауну жолу бла консервала чыгъарыучу эски ызны жангыртыргъа, жыйырма гектар жерде уа нашаланы теплицада ёсдюрюлген зыгытларын ачыкъ жерге салыу эм тамчыла тамдырып сугъарыу (капельное орошение) бла бай тирлик эм качествону продукция алыргъа белгиленнген эди.

Бизге билдиргенлерине кёре, ол оноуланы толууларын жалчытыуну мадарлары этиледи. Болгар чибижи да жангы технология бла ёсдюрюледи, аны тирлигин комбайнла бла жыйыуну къайгъысы кёрюледи. Алай бла бу ишде къол кыйын къоратыу кёп кереге азайрыкъды.

Кёгетлени жарашдырыуну шёндюгюлю ызы ишленип, анда Италиядан келтирилген оборудование орнатылгъаны, жангы технология кийирилгенни хайырындан конкуренциягъа чыдарча продукция чыгъарылады.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ПРОМЫШЛЕННОСТЬ

Заказланы – болжалындан алгъа

Къырал рынок болумлагъа кёчгенли «Нальчикни машинала ишлеучю заводу» ачыкъ акционер обществода продукцияны хайырланыучулана жанындан сурамгъа кёре чыгъарыугъа баш магъана бериледи. Предприятияны финансла жаны бла директору Наталья Горохованы айтыуна кёре, чыгъарылгъан продукция сатылып, ахча тюшюп турмаса, шёндюгю болумда жашау этген къыйынды. Нек дегенде хар ким да сырьё мажарыуну, чыгъаргъан товарын сатыуну, адамланы иш хакъларын кезиуонде бериуню мадарларын кеси жалчытыргъа бор-луду.

Нальчикчи машинала ишлеучюле, берилген заказлагъа кёре, жыл сайын тёрт жюз миллион сом багъасындан аслам продукция чыгъарадыла. Аланы арасында нефть чыгъарыучу регионлада хайырланылгъан агрегатла бла установкала баш жерни тутадыла. Аланы чыгъарыу жаны бла юсюбюздеги жылны биринчи жарымына келген заказла болжалдан алгъа толтурулгъандыла эм ала иелерине жиберилгендиле.

Арт жыллада сурам ёсген товарладан бири гитче котёлладыла. Ала газ, жукъа отлукъ бла да ишлейдиле, уллу котёлла бла тенглешдиргенде, ала къоранчланы иги кесекге азайтыргъа онг бередиле. Аллай котёлла бла къурулушчула туруучу вагонланы, жашау журтланы эм башха объектлени жылытыргъа жарайды.

ЖАЗЫЛЫУ -2007

«Заман» бла бирге болугъуз!

Хурметли жамауат!

Сиз ана тилигизни сюе эсегиз;

сиз ёз халкъыгъызны адамы болгъаныгъызны дайым сезгенлей турургъа кюсей эсегиз;

сиз малкъарлыланы историяларыны, культураларыны, тёрелерини эмда адетлерини, аланы бюгюннгю жашауларыны, жетишимлерини эм проблемаларыны юсюнден кёбюрек билирге итине эсегиз, - **«ЗАМАН» ГАЗЕТГЕ ЖАЗЫЛЫГЪЫЗ.**

Аны бетлеринде сиз кёп сейирлик материалла табарыкъсыз, ол хар юйюрге да керек болгъанына тюшюнюрюксюз.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз-51532

БИЛИМ БЕРИУ

ЕГЭ-ни къайда хайырланыргъа боллукъду?

Быйыл Къабарты-Малкъар къырал университет студентлени окъугъа бир къырал экзаменни кёрюмдюлерине кёре алгыкъды. Университетде айтханларына кёре, КъМКъУ-ну очный бёлюмюне 1456 эм заочный бёлюмюне уа 550 студент алынырыкъды.

Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академиягъа ЕГЭ-ни кёрюмдюлери бла 12 усталыкъгъа окъургъа кирирге боллукъду. Ол асламысында тёрели эл мюлк усталыкъладыла, алада бюджет жерле сакъланнгандыла. Экономика жаны бла усталыкълада ЕГЭ саналлыкъ тюйюлдю. Алада контракт этерге керек боллукъду.

Искусстволаны Север Кавказ къырал институтунда уа, абитуриент ЕГЭ-де алгъан балларына ыразы эсе, комиссия аны санайды, тюйюл эсе уа, анга вузда экзаменлени жангыдан берир онг къурарыкъдыла.

Къабарты-Малкъарны бизнес институтунда уа хал бир кесек башха тюрлюдю. Быйыл мында ЕГЭ-ни итоглары саналлыкъ тюйюлдюле. Институтну проректору Фатима Хараева айтханга кёре, ала къагъытха угъай, башында акъылы болгъан сабийлеге аслымыракъ эс бурлукъдыла.

Шёндюгюлю гуманитар академияны филиалында, абитуриентни ыразылыгъына кёре, ЕГЭ-де алынгъан балла саналлыкъдыла, неда ол алты вузда алты экзамен берирге боллукъду.

ЖАБОЛАНЫ Акитад.

АЛГЪЫШЛАУ

Дунияда бек огъурлу ишни этгенле

Саулукъ сакълауда ишлеген хурметли адамларыбыз! «Единая Россия» партияны Къабарты-Малкъар регион бёлюмю сизни профессионал байрамыгъыз – Медицинада ишлегенлени юкню бла жюрекден къызыу алгъышлайды. Сизни ишигиз дунияда бек огъурлу усталыкъладан бири болгъанды эмда болгъанлай къалады. Адамлагъа къуллукъ этгенден сыйлы зат жокъду! Сизни къыйын да, огъурлу да ишигизде саулукълу, насыплы эмда жетишимли болуругъузну сюйгенигизни билдиребиз.

Медицинада ишлегенлени юкню аталгъан материалны 2-чи бетде окъугъуз.

ПРЕЗИДЕНТТЕ ПИСЬМО

Суу бла жалчытыу къуралгъанды

- 1998 жылдан бери биз Тырнауузну жашау журтла-коммунальный мюлкюню муниципальный унитарный предприятиясына, районну эм шахарны администрацияларына, юйлерибизде жылыу, исси суу арталлыда болмагъанларыны, сууукъ суу бла жалчытыныну да бек аман даражада болгъаныны юсленринден жарсыуларыбызны айтып, кёп кере баргъанбыз. Жайда сууну шаудандан челекле бла, очередьде сагъатла бла сюелип ташыйбыз, къышда уа сууукъ суу график бла (эртденликде 6 сагъат 30 минутдан 9 сагъатха дери, ингирде уа 18 сагъатдан 21 сагъатха дери) бериледи. Юйге жылыу келмей тургъанлы уа 10 жыл болады.

Тырнауузда юйледен бирлери оюлгъандан сора уа, биз жашаубузгъа бек къоркъабыз: юйюбюз оюлургъа жетип турады. Аны бла бирге уа, жер юзюлюледен да бизге къоркъуу барды: ырхы келиучю ыз бизни юйню тюз да ортасына жолугъады. Къысха айтханда, тарыгъуларыбызны жалан бирине окъуна къаралмагъанды, бир жуаап да берилмегенди.

Тырнаууз шахар округну Ногмов атлы орамында 1-чи номерли юйде жашагъанла.

Эльбрус муниципальный районну администрациясыны башчысы **Гызыланы Берт** жуаап береди:

Айтылгъан юйню жашау журтла-коммунальный мюлкню специалистлери тинтгенди. Ала тохташдыргъанларына кёре, мекямны конструкция жаны бла болуму аны ичинде жашау этерге къоркъуулу тюйюлдю, оюлуп къалмагъы эди деген оюмгъа келтирирча шартла эсленмегендиле. Алай ырхычыкъла келиучю жерде орналгъаныны юсюнден айтылгъаны уа кертиди. Болсада бу юйде жашагъанланы башха журтха кёчююргге шёндю онг жокъду: шахарда бусагъатда керти да авария халгъа жетип тургъан 5 юй бардыла, администрация алада жашагъанланы жашау журтла бла жалчытыуну мадарларын излей турады.

Исси суу юйге берилгенди, сууукъ суу график бла жибериледи. Анда жашагъанланы жылыу бла жалчытыуну проблемаларын жай кезиуде тамамларгъа деп турабыз.

Жаш фахмула

Техника илмуланы жангы кандидаты

Текуланы Тахирни жашы Алий быйыл 24-чю майда Краснодарны къырал аграрный университетинде «Оптимизация параметров топливной системы низкого давления тракторных дизелей» деген темагъа диссертациясын къорулап, техника илмуланы кандидаты деген илмуда даражагъа тийишли болгъанды. Бу илму ишин Алий Къабарты-Малкъарны къырал эл мюлк академиясыны «Трактора бла автомобильле» деген кафедрасыны таматасы профессор Ю.М.Хашировну башчылыкъ этиую бла тинтгенди эмда эрттеден бери хайырланылып келген техниканы мындан ары да тап халда татарча этиу агропромышленность комплексни баш проблемаларындан бири болгъанын кёргюзтгенди. Аллай техника уа бусагъатлада машина-трактор паркны 70 процентинден асламын тутады. Аны ишчи халда тутар ючюн республиканы мюлкленр жыл сайын элли миллиондан аслам сом къоратадыла. Ол а эл мюлкню битеулю продукциясыны 15 процент чакъысы болады.

Алийни илму ишинде кёргюзтюлген жангылыкъланы илму-тинтиу учреждениялада эмда ремонт этген производствода хайырланыргъа боллукъду. Республиканы «Эльбрус элмюлктехника» биригиуюнде, Къабарты-Малкъарны къырал эл мюлк академиясында сынау халда бардырылгъан ишле ала хайырлы болгъанларын кёргюзтгендиле.

Аны себепли диссертацияны илму башчысы, техника илмуланы доктору, профессор Юрий Мусарбиевич Хаширов, официальный оппонентлери: техника илмуланы доктору, профессор Михаил Иванович Юдин, техника илмуланы кандидаты Хажби Хажумарович Бацежев чыгъып сёлешген башха специалистле да аны агропромышленность комплексде уллу практика магъанасы боллугъун эмда кёп ырысхыны аяргъа себеплик этеригин чертип белгилегендиле.

Алий Къабарты-Малкъарны эл мюлк академиясын бошагъандан сора , аспирантураны заочный бёлюмюне киргенди. Ишлеген да эте, сайлагъан илму ишин да тинте, сынаула бардыра, бир ненча илму статья басмалагъанды, ол санда дизель отлукъну хайырланган аппаратураны техника жаны бла жалчытыуда лаборатория ишлени бардырыуну юсюнден да.

Бизни алимлерибизге энтта да бир жангы кандидат къошулгъанына къуанабыз эмда Текуланы Алийни алгъышлай, ызы къалын болсун дейбиз.

Т. ХАМЗАТОВ.

17-чи июнь - Медицинада ишлегенлени кюнюдю

Редакциягъа сёлешдиле: бир сейирлик иги къыз, бир аламат адам барды, кеси да ворчиса, КъМР-ни МВД-сыны поликлиникасыны стационарында ишлейди, аны юсюнден жазсагъыз эди деп.

Айхай да, бизге кереклиси да ол эди: Медицинада ишлегенлени байрамлары жете тургъан кюнледе, ол ай къыз бар эсе, жазмай а, андан игиси неди. Мобильный телефонун да бердиле.

Бир ненча кере сёлешип кёрдюм, ачмады шёндюгю дунияны тамашалыгъындан бирин – мобильнигин, жуаап да бермеди. Нек эсе да, поликлиниканы, аны стационарыны да телефонлары бир жерде да жокъдула. Справочный бюрогъа (шёндю: центр обслуживания вызовов) да тюшмегендиле.

Къалай алай болса да, тапдым Занибекланы къызларын. «Мобильнигинг нек жуаап бермейди?» - деген соруугума, ол бир аз къужур кёрюнсе да , былай айтды Сакинат: «Керексиз сёлешип, заманымы алгъанла боладыла. Бегирек да саусузгъа къарай тургъан кезиуледе. Тюрлю- тюрлю тилеклери бла кёпле сёлешдиле. Алагъа жуаап берип башласанг а, саусузлагъа къарагъа заман къалмайды. Сора мен билмеген хар телефон тауушха да жуаап берип турургъа сюймейме».

Тюберге угъай демеди. Интервью берирге да. Кертиси бла да сейирлик адам Занибекланы Харунну къызы Сакинат. Узун бойлу, чархы-саны, сыфаты, сёлешгени, айтханы да жеринде – киши чурум тапмазча. Орус, малкъар тилни да уста биледи, ариу сёлешеди. Тынч эди аны бла ушакъ этген.

Барды аллай къыз

- Сакинат, сен эки тилде да уста, акцентсиз, ариу сёлешесе. Къайсы эдденсе, къайда окъугъанса? Къалай юйюрде ёсгенсе?

- Атамдан башлайым. Ол эл мюлкден ахшы ангылауу болгъан бийик билимли специалист эди. Ташлы-Талада «Хорлау» колхозну председатели болуп, жыйырма жыл чакълы ишлегенди. Анда турбазаны директору болуп да тургъанды. Дуниядан жаллай кетгенди, 1982 жылдакъыркъ тогъуз жыл болгъанда. Мен а 7-чи классда окъуй эдим. Анам, Мамайланы Хусейни къызы Айшат. Юйге, сабийлеге къарагъанды, сегиз къыз бла бир жаш ёсдюргенди. Мен бешинчиеримме. Аллай уллу юйюрде ёсгенме.

Ташлы-Талада школну бешлеге, Нальчикде медучилищени медсестрала хазырлагъан бёлюмюн да къызыл диплом бла бошагъанма.

- Врачлыкъгъа, доктор болургъа эллтен жолунг андан башланнган болур эди, огъесе хар зат да сунмай, сакъламай тургъанлай болупму къалгъан эди?

- Сунмай тургъанлай бир зат да болмайды, эштада. Сунмай тургъанлай жаланда мияла табакъны неда кюзгюню сындырыргъа боллукъду. Хау, шёндюгю заманда, коммерция бла ахча тёлеп, неда болсун, бир диплом кибик алайым, иш а табылыр дегенле аз тюйюлдюле. Алай бла врач боламан деген а бедиште къалмай амалы жокъду. Бир кюн болмаса да, бирси кюн чийи чыгъып, билинип къаллыкъды- бу ишге хунери, билими, тийишли хазырлыгъы, уллу жюрек учунуулугъу, бек башы уа сюймеклиги болмагъаны. Бек багъалы зат – адамны жашауду, аны саулугъуду. Саулукъ бла ойнаргъа уа бир киши да эркин тюйюлдю.

Тюзюн айтсам, медицинагъа бошдан келмегенме. Огъарыда айтханымча, школну, медучилищени да иги бошагъаныма, университетге жол ачханды. Алай ары дери шахар больницаны инфекция бёлюмюнде, медсестра болуп, эки жылны ишлегенме. Андан сора кесибизни университетни медицина факультетине къыйналмай кирип, аны терапевт бёлюмюн да къызыл диплом бла бошагъанма. Андан сора да кесибизни факультетде юч жылны ординатурада билимими ёсдюргенме. Ич аууулана 1-чи номерли кафедрасыны таматасы Борис Бейтугановха бек ыразыма. Аны кёп болушлугъун кёргенме. Ординатурада окъуучан кезиюмде, шахар больницада дежурный врач болуп тургъанма.

Занибекланы Сакинат ауругъаннга къарагъан кезиуде.

- Шахарда ишге тохташхан не заманда да къыйын эди. МВД-ны поликлиникасы элитныйге санальп келгенди. Сен къалай бла тюшлугъан эдинг бери?

- Горький орамда жангы ачылгъан санчастъа врача керек эдиле. Бош алай дипломлары болгъанла угъай, билимлери болгъанла, ишлерин да чексиз бек сюйгенле. Аз тюйюл эдиле мында ишге кирирге сюйгенле дагъыда. Сайлау манга тюшген эди. Ол жаны бла насыбым тутхан эди деп айталлыкъма. Стационарда ишлегенле бек аламат адамлыла. Бир бирни ангылап, бири экинчисине игилик изленген тауушлукъ коллективде ишлесенг, жюрегинг къуанганлай турады. Мен кесими юсюмден айтама. Бирге ишлеген коллегаларымы, коллективни да бек жаратама.

-Бу озгъан жылланы ичинде, бегирек да ал кезиуледе, ишингде санга болушхан, кёз-кулакъ болуп, себеплик этген врача да болурла?

- Болмай а. Биринчи кюнден окъуна МВД-ны медицина службасыны начальнигги, полковник , медицина илмуланы кандидаты Ахмед Шогеновну жанындан болушлукъ тапханлай тургъанма. Бек иги болушлукъгъа мен адамгъа ариу кёзден къарагъанны санайма. Ол а кимни да кёлюн кётюреди, иги ишлерге кёллендиреди. Медчастъха ординатурадан, андан сора кардиология араны ёрганиайна бёлюмюнде иги кесек ишлеп, сынау алып, алай келген эдим. Айтыргъа, бусагъатда да анда ишими тохтатмагъанма. Ахмед Гисович а кесин да сюйдюре, башхаланы да сюе билген адамды. Ариу тиллиди. Уста башчылыкъ эте билгенден сора да, жашауну, кимге не зат керек болгъанын, не бла болушургъа кереклисин да иги биледи. Бизни стационарны таматасы Карданов Леонид да аллай ари адамды, къайгъырыулу башчыды. Кишиге уллу сёлешип бир заманда да кёрмезге. Врачла-коллегаларым да манга бек игидиле: бёлюмню таматасы, медицина илмуланы кандидаты Александр Шуков, терапевт Антонина Токмакова, неврпатологла Эльмира Соблирова, Юлия Бицуева, эндокринолог Алий Нинаналов дагъыда башхалары. Этер затларын уста билген, аллай тынгылы специалистле бла ишлеген да тынчды, тюбеше, сёлеше тургъан да къууанчды.

- Кимлеге багъасыз, саусузлырыгъыз кимледиле?

- Аны аты да айтып турады. Кёбюсю милицияда ишлегенледиле. Башха кюч структуралада, сюдледе ишлегенлени да биз багъабыз. Ала къыралны аллында кёп къыйынлары болгъан адамладыла. Аланы юйюрлерини адамлары, ата-аналары, сабийлери, туудукъларыдыла биз бакъгъанла.

- Эгечлеринги бла жангыз къарындашыгъызны жашаулары къалай къуралгъанды, Сакинат?

-Алты эгечим, юйлю-юйюрлю болуп, кеслери алларына жашайдыла. Тёртюбюзню бийик билимибиз барды, къалгъанла энчи орта билим алгъандыла. Керекли усталыкъ алмай бирибиз да къалмагъанбыз.

-Тапсызыракъ эсе да, дагъыда быллай бир сору: тиширыугъа, къыз адамгъа тынгылы билим алып, карьерагъа дейик, жетишгеними, огъесе заманында юйюрлю болуп, жашауун къурагъаныны игиди?

-Аны былайды деп, бир кибик жуаап берирге къыйынды. Бек аламаты, экисин да бирча тап къурай билген игиди. Окъуу, билим да керекдиле, алай мен ангылагъандан, тиширыу заманында юйюр къураргъа кёбюрек магъана берсе игиди.

-Кесинг а?

-Кесим ол жаны бла бир кесек уллу кёллюлюк, мёхелликми дейик, этгенме. Тюзю уа, окъургъа, билим алыргъа, ишиме кёп заманымы бергенме. Бирде жылла, жерлеринден тепмей, алайлай турлукъ сунабыз. Ала уа, къанатлылача, терк учуп кетедиле.

-Бек сау бол ушакъ этгенинг ючюн, Сакинат.Жырда айтылыучусуча, алыкъа хар зат да алдады, ийнаныр, ышанып сакъларгъа керекди.

Ушакъны **АЛИКАЛАНЫ Владимир** бардыргъанды.

Суратны **МАМАЙЛАНЫ Алий** алгъанды.

Къартланы сыйлаудан башлагъанды

Ахыры.
Аллы 1-чи бетдеди.

Алай да этдиле. Белгиленген кюнде М. Тухужевни башчылыгъында къартланы къауумун кафеге келтиреди эм бай столланы артларына олтуртадыла. Пастасы бла къабарты гедлижеден башлап, таулу хычинлиге дери не зат жокъ эди анда! Хрустальдан этилген ариу вазала жемишледен, тюрлю-тюрлю конфетледен, печенияладан, пряникледен толу. Татлы эм гара суула. Сёзсюз, кеф этиучю ичиле да бар эдиле, алай къонакъладан бири да алагъа тиймегенди. Сыйлау бошалыпы аллында уа столда таматалыкъ этгенни аллына, тёреде болуучусуча, къой баш салынгъанды.

Къонакъла бир бири ызларында Тёппеланы Залкъуфха, аны юйюрюне адамлылыкъларын, къонакъбайлыкъларын ючюн кёп ариу сёзле айтхандыла, бу аламат адамлагъа не жаны бла да онг этерин Аллахдан тилегендиле.

Къартланы ашыра туруп, Тёппе улу ала бери келирге угъай демегенлери ючюн жюрек ыразылыгъын билдиргенди, Хорламны кюню бла алгъышлагъанды эмда ол байрамгъа мындан ары да кёп жылланы тюбей турлукъларын сюйгенин айтханды.

- Багъалы къартларыбыз, бу юйге не заманда да келе туругъуз, - дегенди ол алагъа. - Аны эшиклери сизге дайым да ачылгъанлай боллукъдула. Ийнаныгъыз, пенсиягъыздан жукъ да къоратмагъанлай, мында сизге туз-гыржын табылгъанлай турлукъду. Келигиз, бизде олтура туругъуз, солугъуз керек заманда.

Ма аллай оогурлу ишден башлагъанды таулу жаш кесини гитче бизнесин уллу къабарты элде эм бюгюнлюкде да жетишимли ишлейди.

Х. АЗРЕТОВ.

Жангы мюлк

Таукел атлама

Жангы Малкъарны ара мюлкю Терк районда угъай, республикада окъуна атын айтдырып тургъанды. Алай къыралда тюрлениуле аны да чачылыр кюнюне жетдирген эдиле.

Онгдан солгъа: чекленген жууаплылыгъы болгъан «Жангы Малкъар» агрофирманы толтурууучу директору Жантууланы Рашит эм баш агроному Къойбайланы Зейтун ишни юсюнден кенгеше тургъан кезиу.

Ара мюлкде 70-чи жыллада баш бухгалтер болуп ишлеген Созайланы Алий шёндю Сахалинде жашайды. Ол анда вице-губернатор болуп да тургъанды. Элни къартлары мюлкню жангыдан къураргъа болушурун андан тилейдиле да, Созай улу акъсакъалланы ол тилеклерине угъай делямайды.

Мюлкню толтурууч директору Жантууланы Рашит, жангыдан къуралгъан чекленген жууаплылыгъы болгъан «Жангы Малкъар» агрофирманы юсюнден айта, былай дегенди:

- Октябрь айгъа дери эл мюлк производство кооператив эдик. Ол бюгюнлюкде да барды, мен анда кооперативни председателине саналама. Жангы предприятияны ачхан тынчды, алай аны жапхан кыйыйды. Кюз артында, кезиулю сабан ишлени бардыра туруп, ахча керекли болабыз. Созайланы Алийге болумубузну айтханда, ол бир жолгъа бир миллион бла жарым сом ахча береди. Артда урлукъла алыргъа болушады, жангы сеялкала да жибереди, сора семиртгиле да мажарады Алай бла бизге болушлукъгъа берген ачасы тёрт миллион сом болуп кетеди. «Фирманы мюлкюнден ал, аччанга къайтаралмайбыз», - дегенимде, ол унамаздан, мен да къоймаздан бой салдырабыз . Банкда счёт ачып, хар кезиулю ишибизге болушханлай турады. Энди ишлегенле ири хакъы аладыла, ол заманында бериледи. Сюргюлери 1200 гектардыла. Созай улу айтып, къоншуладан арендагъа жерле ала турадыла. Энтта да 1000 гектаргъа къыялкъыльланы урлукъларын себер умутлудуа. Кюз артына, 400 ийнек алып, ферма къурарыкъдыла. Фирманы бизнес-планы Москвадады. Аны Россейни эл мюлк министри Алексей Гордеев кёргенди, жаратханды, къысха заманны ичинде болушургъа сёз бергенди.

Жангы малкъарлыла, ол ахча келгинчи сакълап турмай, тирмен мажаргъанды, чыгъарылгъан продукцияны жарашдырырча гитче цехле да къурарыкъдыла. Жангы техника да алынырыкъды.

Алайды да, «Жангы Малкъар» агрофирма рынок болумлада конкуренциягъа чыдагъан продукция чыгъаралыкъгъа ушайды. Ол жаны бла биринчи атламла этилгендиле.

МАМАЙЛАНЫ Алий.
Суратны автор алгъанды.

САБИЙЛЕНИ ЖАЙ СОЛУУЛАРЫ

Тийишлисича къарарла деп ышанадыла

Бу жайда Къабарты-Малкъарда, Къарачай-Черкесде, Къара эм Каспий тенгизлени боюнларында жыйырма беш минг ченчили сабий солуукъуулла.

Ченчни Президентини эм Правительствосуну аппаратындан биллдиргенлерине кёре, бюгюнлюкде аланы школчулары барып саулукъларын кючлендирип, солуукъ отуз лагерь тохташтырылгъандыла.

«Бир-бир жерде школчулагъа тийишлисича къарамагъанларына тарыгъыула болгъанларын эсге алып, Республиканы Правительствосу ол жумушланы жалчытхан организацияланы араларында ачыкъ конкурс бардыргъанды»,- дегендиле анда.

Ченчни Правительствосуну Председателини заместители Лёма Магамедов, Къабарты-Малкъаргъа келип, бир къааум солуу лагерьлени болумларына кеси къарагъанды. Май айны 26-дан 1-чи июньнга дери Ченчден Къабарты-Малкъарны солуу лагерьлерине мингнге жуукъ акъылбалыкъ болмагъан сабийле келгендиле. Уллу кёллюлюк этип, бизде осал къарамазларына къоншу республиканы Правительствосу эм сабийлени атааналары, бек ышанадыла.

АЗРЕТЛАНЫ Х.

Жетишимлерин керелей барлыкъдыла

Ахыры.
Аллы 1-чи бетдеди.

Консерва цехде быйылны озгъан айларында 1500 тонна кёгет жарашдырылгъанды. Аланы жарымы чакълысы энчи иеледен сатылып алынныган эди, къалгъаны комбинат арендагъа алгъан жерледе ёсдюрюлгенди. Алай бла, алдагъы жылда болгъанындан эсе 3,2 кереге продукция кёп чыгъарылгъанды, андан41 миллион сом багъасы сатылгъанды.

Дайым ишлеген адамланы саны да 210-нга жетдирилгенди. Андан тышында комбинатны сабанларында сезон халда 280 адам ишлейди. Консервала хазырлаучула асламында продукцияны беш тюрлюсюн чыгъарадыла. Татлы чибижи маринад да жарашдыр ылады. Помидорладан консервала эт иледиле. Нашаладан да алай. Мында ассорти чыгъарылып тебирегенли алай кёп заман озмагъан эсе да, кенжечилени ол продукцияларын хайырланыучула сюйюп аладыла. Аны къауумунда томатла, татлы эм кючлю чибижиле, быхы, сохан, сарымсах, туз, уксус кислота, бал туз, тюрлю-тюрлю специяла болгъанлары, качествону сакъланнганлары бу ашарыкъны бютюн файдалы, татыулу этеди.

Уллуракъ эм гитче банкалагъа салынып жарашдырылгъан лечо да адамла сюйген ашды. Анга помидорла, сохан, битимледен этилген жау, сарымсах, туз, бал туз, специяла къошулуп, татлы чибижи жарымындан аслам болургъа тийишлиди.

Продукцияны багъасы артыкъ бек оздурулмагъаны, ол бийик качестволу, ариу сыфатлы болгъаны, омакъ жасалгъан адырлагъа салынгъаны бла алыучуланы кесине тартады. Товарны юсюнден толу информация этикеткада жазылгъаны, качество жаны бла сертификатха келишгени кёргюзтюлюп тургъаны да ол терк сатылырына себеплик этедиле.

Комбинатны оночуулары, специалистлери реклама амалны кенг хайырланыргъа итинедиле, продукцияларын тюрлю-тюрлю кёрмючледе кёргюзтедиле, конкурслагъа къатышадыла, жетишимли да боладыла. Юлгюге, «2006 жылны алтын кюзю» деген ат бла Москвада бардырылгъан Битеуроссей кёрмючде кенжечиле экі алтын эм юч кюмюш майдалла алгъандыла.

Краснодар шахарда эл мюлк продукцияны жарашдырыучуланы форуму бардырылыучуду да, Юг федеральный округдан аны ишине 50-ден артыкъ предприятияны келечилери къатышыучудула. Ала келтирген ашарыкъларагъа багъа бичилгенде да, ненжечиле юч номинацияда «Золотая банка» саугъаны лауреатлары болгъандыла.

Комбинатны келечилери иш усталыкъны кётюрюуге бурулгъан Битеуроссей эм халкъла аралы семинарларда, курслада боладыла, алчы сынауну, илмуну жетишимлерин ишде хайырланыргъа юйренедиле.

Жылдан - жылгъа кенгертиле, кюч ала барлыкъ предприятияны коллективи мындан арысында да жангы жетишимлери бла къууандырлыгъына ийнанабыз.

ТАТЛЫХАНЛАНЫ Борис.

Сабантой

Келгенлени плов бла сыйлагъандыла

Бизни республикада жашагъан татарлыла Долинскде бешинчи кере миллет байрамларын белгилеуню чеклеринде Сабантой этгендиле. Аны жаз башы сабан ишлени тамамлап бошагъандан сора белгилейдиле. Ол къазанлы татарлыларда эм алагъа жуукъ миллетледе бек жарыкъ байрамладан бирине саналады.

Сабантойну ачылыуунда КъМР-ни Жаш тёлюню эм жамауат биригиулени ишлери жаны бла къырал комитетини председатели Борис Паштов, Къазандан, Черкесскден, Владикавказдан келген къонакълагъа эм башхалагъа бу байрамны белгилеу бла байламлы республиканы хурмет этгенлери ючюн, ыразылыгъын билдиргенди. Ызы бла Къазандан келген делегациясны келечиси Татарстанны Президенти Минтимер Шаймиев жиберген алгъышлау къагъытны окъугъанды.

Андан сора концерт программа башланнганды. Анда къонакъла, бу жерли артистле да жырла айтхандыла эм тепсегендиле. Сабийле, абадан адамла да тюрлю-тюрлю эришиулеге тири къатышхандыла. Битеу белгиленген ишле бошаллнарындан сора, байрамны къурагъанла беш жюз адамгъа жетер чакълы бир плов бла перемеч (биляш) биширип, Сабантойгъа къатышханланы сыйлагъандыла.

Марина МАРШЕНКУЛОВА.

ШАУАЛАНЫ МИНАЛДАННГА - 90 ЖЫЛ

Жол ызлагъан таулу къыз

1959 жылда 24-чю мартда чыкъгъан «Кабардино-Балкарская правда» газетде Бёзюланы Ахматны «Шуёхлукъ» альманахны эжинчи китабы» деген статьясында Шауаланы Миналданны малкъар литературада басмаланнган «Кюреш» деген (артда ол «Муратха» тюрлендирилгенди) романыны юсюнден статьясы барды. Ол жазылгъанлы 50 жылгъа жуукъ болду. Аны малкъар тилге кёчюрюп, сизни аны бла шагъырей этерге сюебиз.

Шауаланы Миналдан чыгъармачылыкъ иш бла 30-чу жыллаты ахырында кюрешип башлагъанды. Ол бизни миллет адабиятыбызны, саулай алып айтханда, культурабызны къуралыууна уллу зс бургъан адамладан бири болгъанды, кеси да анга уллу юлюш къошханды. Аллыбдан окъуна айтыр кергеге керекди, Миналдан таулулада биринчи айбик билим алгъан тиширыуду. Малкъар тилде чыкъгъан биринчи романны да авторуду. Кеси да Москвада педагогика институтда окъугъанды. Аны себепли ол кимден да иги ангылай эди миллетини энчилигин чертирик, аны атын, дуниягъа айтдырып, ёмюрлюк этерик затланы сыйлылыкъларын.

Ол «Мурат» деген романын уруш аллы жыллада жазып башласа да, аны басмалап, китап этип, чыгъарыр онг 60-чы жыллада келгенди. Бу роман трилогияны биринчи китабыды. Кеси да тарых-революциялы жанргъа киреди дерге боллукъду. Бу уллу эпикалы чыгъарманы къуралыу ызы иги кёсек заманны чекларин алады. Аны биринчи китабында хапар тау элде революциягъа дери, 19-чу ёмюрню ахырында, жашау болумланы суратлаугъан башланады.

Кеси заманыны жазыучусуча Шауаланы Миналдан да тау элледе байла, бийле урунгган адамлагъа этген артыклыкъланы суратлайды. Алай ол бош хапарлау тюйюлдю. Окъуучу, романны биринчи бетлеринде аны юсюнден сёз бармаса да, уллу желни ызындан жауун жауагъарыгъын биледи. Ол себепден жазыучу ызы бла быллай тарых болумлада инсанны эси къалай ёсгенин кёргюзтеди. 1905 жылда болгъан революцияны хапары тау эллеге жетгенде, къара адамла азатлыкъны юсюнден сагъышлары бош эрип кетерик зат болмагъанын ангылагъан эдиле. Романны сюжет ызы аны бла башланады.

Чыгъарманы жигитлерин хар бири энчи къылыгъы, ниети, оюму, умуту болгъан адамды. Эки класс – къойчула бла бийле – кюрешиде. Бай Бийберт, аны къарындашындан туугъан Ортабай - ала бир къауумдула. Экинчи къауумгъа киргенле - Къонакъ, Жижиу, Юсюп, Асият, ала кибик жарлыладыла. Асиятны къарындашы Мурат ортадады.

Бу романда бек трагедиялы жигитледен бири олду. Нек десенг Мурат эгечи Асиятны, сюйгенинден айырып, Бийбертни акъылдан жарты жашы Османнга береди. Байлыкъгъа сатады десек да, болады. Алай жашау дерсле аны акъылын, оюмун тюрлендиреди. Анга жангы жашау ючюн кюреширгге керекди деген сезим кеч келеди. Ары дери ол Асият, къайын юйюнде кёп къыйынлыкъла да кёрюп, дуния сёзюне да къарамай, Юсюп бла бирге къачып кетеди. Сюйгенлени, аланы араларында болунгган ишлени суратлай, автор, теренгге кирмесе да, ангылайса, къалай къыйын эди таулу тиширыугъа, адет-тёре деген затландан жюрегин азат этип, быллай ишни юсюнде биринчи атлам этген. Анга иги кёсек хазыралныгъгъа керек эди.

Муратны сыфаты романда баш сыфатды. Аны къуралыу ызы, эсини ёсюу халы да бу чыгъарманы ёзеги боладыла. Муратны ич дуниясы, ниети къалай тюрле не келгенлерин кёргюзте, аны юлгюсюнде жазыучу башха таулуланы да суратлайды. Ол заманда жазыучула суратлагъан жигитлерин бу иги, бу аман деп алай бёле эдиле. Насыпха, Шауаланы Миналдан, ол мухурладан бир жанына туруп, чыгъармасыны жигитин суратлауда, аны къылыгъын кёргюзтюуде башха ызны баргъанды. Класс сезим кёплеге жашау чюйреликлени юсю бла келгенин кёргюзте, жазыучу психология суратлаугъа терен киреди. Жангы оюмла, сагъышла Муратны эсин, къылыгъын, жашау болумун да бирча тюрлендиреди. Ахырында Муратны тутуп, Сибирьге жибереди. Эки класс бир бирге къарыш болуну чегине жеттенин биз тамам ол заманда кёребиз.

Алыкъа революция жетмеген турмуш халланы кёргюзтюп, аланы суратлап, Миналдан аны бла чекленип къалмагъанды. Ол романны «Тейри жарыгъы» деген аты бла экинчи кесегин да жазгъанды. Ол «Эльрус» китап басмада 1988 жылда басмаланнганды. Романны бу китабыны да баш жигитлери Асият бла Юсюпдюле. Шауаланы Миналдан таулуланы революциягъа, инсан урушха, ызы бла Уллу Ата журт урушха да къалай къатышханларын бу юйюрню юлгюсюнде кёргюзтеди. Бу чыгъарманы сюжет ызына дагъыда кёчюнчюлюкню къыйынлыгъы, аны юсюнде таулу адамны чеги болмагъан таукеллиги, жигерлиги, къыйынлыкъладан артха турмай, жашауну тюзетир мадар излергге кюч тапханы, сюргюнде миллетини энчиликлерин – тилин, жырын, адетин, тёресин да – сакъларгъаны къошулгъандыла.

Жазыучу Асиятны бла Юсюпню юслери бла малкъар халкъны дуния тюрлениулеге къалай къатышханыны тарыхын кёргюзтеди. Быланы жашаулары таза ниетлиликни, ол ниет ючюн кюрешни, эркинликни да ёлчемлерини юлгюсю болуп, жашауну керти бетин кёргюзтеди. Асият бла Юсюп, байракъ алып, алгъа баргъан адамланы прототиплери тюйюлдюле. Аланы кеслерини юйтурмуш жашаулары да бир жаныбда къалмайды. Революцияны, инсан урушну жигитлерине биогюн биз не бетден къарасакъ да, ала ниетлери юнюн, тюзлюк ючюн кюреше эдиле. Тюзлюк ючюн кюрешген адамлны сыфатлары уа жарыкъ бобмай амалы да жокъду. Азатлыкъгъа термилмеген эркинлик ючюн кюрешге чыкъмаз эди. Ма аллай адамладыла Миналданны жигитлери.

Жазыучу аллындан окъуна бу романны трилогия халда къураргъа умут этген болур эди. Ол иш узакъгъа созулса да, ол трилогияны ючюнчю китабын да жазгъанды. Аны атына «Босагъа аллына жетмей» деп атагъанды. Жарсыупа, бу хазыр юсю жазма алыкъа китап болуп чыкъмагъанды, алай «Минги-Тауда» басмалан баш лгъанды аны.

Чыгъармачылыкъ ишни баш ёзеги суратлау оюмду. Анга юйреттен устазла,ана тилингде чыкъгъан китапла, аллай затла жазып келген адамла, бир башха тюрлю юйрениу мадарла болмагъан заманда биринчи эпикалы чыгъарманы жазаргъа базынлу жигитлик эди. Ол ишни тиширыу кьолгъа алгъаны уа бютюнда махтаулуду.

Миналдан кёп жылланы миллет газетлитибизде урунгранды. Анда ишлеген къыйынды, харкюнлюк къыстау ишы чыгъармачылыкъ бла кюреширгге заман къоймагъаны хакъды. Болсада ол иш кёллю, таукел адамды. Ол башха жанрлагъа да эс бургъанды. Аны хапарлары, повестлери да бардыла. «Кюн таякълары» деген повести, энчи китап болуп, басмадан 1974 жылда чыкъгъанды. Ары дери жазылгъан «Кечерлеми?» деген повести уа 1969 жылда «Повестле бла хапарла» деген китабында басмаланганды.

Аны повестлерини баш жигитлери тиширыуладыла - Зайнаф бла Зухура. Быланы сыфатларыны юсюнде бла автор таулу тиширыуну кесини къадарын, жашауун къурауда этергге боллукъ атламларын, аны хорламларын, аны таукеллигин кёргюзтеди. Ол бошдан болмаз. Халкъыбызда «Тиширыуну чачы узун болса да, акъылы къыскъады», - дейдиле. Бу оюмну жыкъгъан кёп шарт барды. Таулу чыгъармачы да кесини жашауну юлгюсю бла, жигитлерини къылыкъларыны юсю бла ол акъылны жашаудан артха къалгъанын туура этеди.

Жазыучуну дуниягъа кёз къарамы, оюму, акъылы, ниети тюз эселе, ол жашауда болгъан чюйреликлени кёрмей, аларгъа эс бурмай къоймайды. Хар бир кёрген затыны магъанасыны теренин ачыкълар онглары бирча тюйюлдюле къалам алгъанланы барысыны да. Алай жазыучуну борчу андады. Ол проблеманы салыу окъуучу сагъышу этдиреди. Аны атханым, уллу, гитче ишде да адамлай къалыу бек бийик да, бек къыйын да борчладан бириди.

Миналдан кесини хапарларында да, башха чыгъармаларындса, адамлыкъны даражасын кётюрген затлагъа таянады. Аны «Атасыны башлыгъы», «Сахайны жашлыгъы», «Аппаны хапары», «Соку́р кёзню кёз жашы» деген эм башха хапарлары да ол итиниугъе къуллукъ этедиле. Аны чыгъармаларыны жигитлери игилик этергге сюйген, адамлыкъ шартлану юслеринден улу сёлешмей, алагъа таянып жашагъан адамладыла. Аллай адамлары болгъан миллет а кесини атын бир заманда да аман бла айтдырмаз деп келеди кёлюнге.

Къабарты-Малкъарны культурасыны сыйлы къуллукъчуу деген бийик атны алгъан биринчи таулу тиширыуду Миналдан. Миллетинде сыйы-намысы жюрюген адам, биогюн да таза ниети, тюзлюгю бла айырмалыды. Аны адабият жигитлери да, кесине ушап, тюзлюк излеген адамладыла. Жашауну жашау этген, миллет культураны, адабиятны, искусствону да биргелей айныу, ёсюу жолларын жарытхан, ниетлери ючюн жюреклерин чыракъ этген адамладаны Шауаланы Миналдан. Дуния игиликле анга жол тапсынла.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат, поэт, «Нюр» журналны баш редактору.

Миналдан экиге айланнган къарындашы Жаболаны Асхат бла уруш аллы жыллада.

Шауаланы Миналдан Черуева!

Сизни «Мурат» деген китабыгызны бизни юйюрде бек жаратхандыла. Жарсыугъа, аны экинчи китабын табалмайбыз. Юйюбизде улу библиотекабыз барды, биз а ары «Муратны», аны экинчи китабын да къошаргъа сюе эдик. Башха чыгъармаларгъызны да бек сюйюп окъурукъ эдик. Нек дегенде «Муратны» бёк сюйюп окъугъанбыз, ол роман бек иги жазылгъанды. Сиз китаплрагъызны бизге иерсиз деп ышанабыз.

Уллу салам бла БЛИМГОТЛАНЫ юйюр.
Адресибиз: Черкесск ш., Прикубанский р-н, Чапаевское эл, Центральная орам, 129, Блимготланы Зоягъа.

* * *

Къалам эгечим, Миналдан!

Тиширыуланы бу ариу байрамы бла алгъышлай сени, саулаугъуз алмат. жетишимлеринг кёп болуп, узакъ ёмюрлю болурунгу сюеме. Санга насып, саулукъ алып келсин бу байрам.

Миналдан! Жангы жылны алгъышын жазып, аурулгъандан жиберамай къалгъанма. Экиай бла жарыкъ жашауна ушатдым. Сен а бир заманда да аурума.

Салам бла
КЪУЛИЙЛАНЫ Хажи-Муса.

* * *

Багъалы Миналдан!

Жюрегими теренинден сени Жангы жыл бла алгъышлайма! Жаланда къуучы жокъласын сени эшигинги хар заманда да .

ОТАРЛАНЫ Керим.
29 декабрь 1970 жыл.

* * *

Миналдан!

Сени да, редакцияны тиширыуларын да 8-чи Мартны кюню бла алгъышлайма. Жашауугъузда къуучылыкъ бла насыпдан башха къыйынлыкъ кёрмегиз.

КАЦИЛАНЫ Хабу.

Москвадан телеграмма

Совет район орта школгъа, Шауаланы Миналданнга

Сени жангыдан партиягъа алгъанларына бек къуунганма. Алгъышлайма. Жюрегимден къуундым сени ючюн.

КЪУЛИЙЛАНЫ Къайсын.
1958 жыл.

Миналданны почтасындан

* * *

1970 жылда 17-чи сентябрьде Шауаланы Миналдан Москвада «Детская литература» деген китап басмадан быллай письмо алгъанды:

Хурметли Миналдан! СССР-ни халкъларыны литературасыны редакциясы («Детская литература» китап басманы бёлюмю) Сизни назмуларыгъыз бла шагъырейленирге сюеди. Абадан класслада окъугъан сабийлеге бла жаш тёлюге деп къурай тургъан назму жыйымдыкъда Сизни чыгъармаларыгъызны да эсге альургъа сюйгенибиз ючюн билдиребиз алгъаракъдан.

Сизден тилеригибиз: бек иги назмуларыгъыздан 150-200 тызгинни «Детская литература» китап басмагъа ийигиз. Бизни адресибиз: Москва, Центр, М.Черкасский пер.,1.

Алыкъа назмуларыгъыз орус тилге кёчюрюлмеген эселе, ана тилигизде подстрочникле да этип ийигиз.

Редакциягъа сентябрь айны ичинде жууап бериригизни сакъларбыз.

СССР-ни халкъларыны литературасыны редакциясны таматасы
Р.КАРИМОВА .

* * *

Багъалы Миналдан Черуевна!

Сизни «Мурат» деген китабыгъызны бизни юйюрде бек жаратхандыла. Жарсыугъа, аны экинчи китабын табалмайбыз. Юйюбизде улу библиотекабыз барды, биз а ары «Муратны», аны экинчи китабын да къошаргъа сюе эдик. Башха чыгъармаларгъызны да бек сюйюп окъурукъ эдик. Нек дегенде «Муратны» бёк сюйюп окъугъанбыз, ол роман бек иги жазылгъанды. Сиз китаплрагъызны бизге иерсиз деп ышанабыз.

Уллу салам бла БЛИМГОТЛАНЫ юйюр.
Адресибиз: Черкесск ш., Прикубанский р-н, Чапаевское эл, Центральная орам, 129, Блимготланы Зоягъа.

* * *

Къалам эгечим, Миналдан!

Тиширыуланы бу ариу байрамы бла алгъышлай сени, саулаугъуз алмат. жетишимлеринг кёп болуп, узакъ ёмюрлю болурунгу сюеме. Санга насып, саулукъ алып келсин бу байрам.

Миналдан! Жангы жылны алгъышын жазып, аурулгъандан жиберамай къалгъанма. Экиай бла жарыкъ жашауна ушатдым. Сен а бир заманда да аурума.

Салам бла
КЪУЛИЙЛАНЫ Хажи-Муса.

* * *

Багъалы Миналдан!

Жюрегими теренинден сени Жангы жыл бла алгъышлайма! Жаланда къуучы жокъласын сени эшигинги хар заманда да .

ОТАРЛАНЫ Керим.
29 декабрь 1970 жыл.

* * *

Миналдан!

Сени да, редакцияны тиширыуларын да 8-чи Мартны кюню бла алгъышлайма. Жашауугъузда къуучылыкъ бла насыпдан башха къыйынлыкъ кёрмегиз.

КАЦИЛАНЫ Хабу.

Жигит атлам

«Шуёхлукъ» альманахны экинчи номерини чыкъгъаныны энчи магъанасы барды малкъар окъуучугъа. Альманахда проза биринчи жерге чыгъады.

Белгилисича, малкъар литературада поэзия бек айрыкъан Уллу Ата журт урушха дери.

Романны биринчи бёлюмю окъуучуну тау къаялагъа кысысылып тургъан, Бызынгы деген гитче тау эчи жашауу бла шагъырейлендиреди. Жарлы кыз Асият, башха тадар этер эсе уа деп сакълайды. Алай Юсюп аллай атламгъа хазыр тюйюлдю алыкъа. «Къоркъакъды ол! Къойланы къояр амал тапмагъаны сыйтауду!» - деп сагъыш этеди Асият. Ол бу болумдан къутулургъа амал тапмайды. Аны тою ёлюмюю болгъан юйге ушайды. Асиятны тенглерини жилягъанлары бла тойлада жырланнган тёрели «Орайданы» жыры бирге къатыш боладыла...

Солдан онгнга: Маммеланы Магомет, Шауаланы Миналдан, Ботталаны Ибрагим.

Романны ал кесегини магъанасы алайды. Аны саулай окъумай, оюмунгу айтхан да къыйынды. Алай бизни жазыучуну жашауугъа къарамы, аны болгъаныча суратлагъаны къуандырады. Унутъуулукъ, жарылыкъ, бёрюлени журукълары бла баргъан жашау- ким кючлю эсе да, ол тюздю демеклик – жахиллик, жашау игиге тюлениргъа бир ышан болмагъаны – ала бары да окъуучуну озгъан заманнга кёрюп болмауну сезимлерин туудурадыла, биогюннгю жашаугъа уа ийнаныуну бла сюймекликни.

Халкъ таурухланы, малкъар нарт сёзлени, тарых жырланы, алгъышланы да Шауаланы Миналдан уста хайырланады. Ала романны тилин байыкъландырадыла, шатык этедиле.

Романда жангы тенглешдириуле, метафорала да, аны тилин сейирли эм шатык этип къуандырадыла.

Тарыхчы уа романда этнографиядан бай материал табарыкъды: миллет адеттёрелени, таулуланы къаллай кийим кийгенлерин, аланы жашау-турмуш-ларын, аш-сууларын да. Аланы юсюнден мында тынгылы айтылады.

Къысхасы, бу романны жазыу Шауаланы Миналданны жигит атламыды эм «Кюрешни» басмаланнган биринчи кесегине ыразы боласа.

БЁЗЮЛАНЫ Ахмат.

Бек жарыкъ жулдузгъа санайма

Мен Шауаланы Миналданны таныгъанлы иги кёсек заман болады. Аны терен, эр кишиге тёрели оюм этге билгени, сезими улу, ниети таза болгъан, миллетин жюрегинден сюйгени кёплеге юлгюдюле. Адамлыкъ даражасына дайым сейир этгенлей келеме.

Ол кёзбаусуз адамды. Бир тюрлю бир жерде, уллу-гитче ишде да, анга тап келсе-келмесе да, ётюрюкге таянмайды. Тюзге тюз дей билген, терсге терс дей билген кёп адам да жокъду. Миналданны уа ол жашау жоругъуду.

Миналдан, кесини тёлюсюча, кёп къыйынлыкъ кёргенди, уруш, кёчюнчюлюк дегенча ачы затланы сынагъанды. Алай не къыйын заманда да ол таулу тиширыуларгъа тийишли адет-тёрелени къаты сакълагъанды, адамлыкъ даражасын бир жерде да эниш этмегенди. Ёюгюн сый- намыс излеген тиширыугъа ол юлгюдю.

Ма ол хыйсапдан мен бюгюн Миналданнга таулу тиширыуланы араларында сен бек жарыкъ жулдузса дейме. Сенича тиширыулары болгъан миллет бир заманда ёчюлмез, ёксюз да, эниш да болмаз. Сен - бизни ёхтемлигибизсе. Аллахдан тилейме - бу терен акъылынг бла, бу жарыкъ нитинг бла узакъ ёмюрлени бизни аллыбызда тур.

Санга чексиз хурмет этген КЪАЙТАЛАНЫ Исмайыл.

«Ишден эрттенликде алтыдан алгъа кетмегенме»

Шауаланы Черуну къызы Миналдан тюрлю-тюрлю жууаплы къуллукълада ишлегенди. Малкъар тилде чыкъгъан газетге да уллу къыйын салгъанладан бириди. Кёчюнчюлюкге дери эм андан къайтхандан сора, 1958-73 жыллада, газетни культура бёлюмюне таматалыкъ этип тургъанды. Мен, аны бла тюбешип, газетни озгъан ёмюрню 30-чу-40-чы жылларында ишини юсюнден айтырын тилегенме.

Отузунчу жыллада газетни борчу, биринчиден, Совет властыны политикасын окъуучугъа англатыу эди. Экинчиден, халкъны культурасын кётюрюу. Аны ючюн а школланы аварга, устаз кадрланы хазырлаугъа керек эди. Сабийлени школгъа юйреттен да тынч болмагъанды. Ол ишни къуралмазын сюйгенле, тюрлю-тюрлю агитацияла бардыры, школгъа жоорюген сабийлени жыйып, Къытайгъа жиберликдиле, анда уа адам ашаугъа жашайдыла неда сабийлеге прививка этген заманда, алагъа жор саладыла деп, халкъны кёлюн жангы жашаудан къачырыргъа кюрешип тургъандыла. Газетден тышында да, партактивле да тиширыуланы, эр кишилени да, энчи жыйын, ала бла да ангылатыу ишни бардыра эдиле.

Ол жыллада Ленинни окъуу шахары (ЛУГ) магъанасы да бек уллу болгъанды. Устаз, доктор кадрла андан чыкъгъандыла. Ары таулула къызларын окъургъа жиберирге сюймегендиле. Анда окъуучанла аман жюрюйдюле деп, властыны душманлары ётюрюкле жайып тургъандыла. Халкъны уа экиден бири тиширыула болгъаны себепли, ала къарангълай къалсала, Совет властысы къажау сюелгенлеге хайырлы эди. Ала айтхан затла терс болгъанын газет ангылата эди.

«Къарахалкъны» биринчи кере окъуучаным да эсимдеди. Тенг къызым Мокъаланы Назифа ЛУГну медицина школунда, мен а техникумгъа окъуй эдик. Ол а Отарланы Керимни сюйюучю эди. Газетни бир номеринде Керимни юсюнден статья бла мени тиширыуланы байрамыма – 8-чи мартха - аталгъ-колхоз мюлклени чачханлар, аланы Германиягъа ийгенлерин ачыкълаучу эдик.

Урушну къалай баргъаныны юсюнден информация берип тургъан Совинформбюро бар эди. Ол билдирген информацияны, чекеюн демей, номерге хазырларгъа керек эди. Кёбюсюнде кече ишлегенбиз. Машинисткала юйлерине кетселе да, кесибиз къол бла жазыр, газетни чыгъаргъанлары къатларында олтурур, айтыр, ол аны бетине тюшерча этип тургъанбыз.

Ол кезиуде ишден эрттенликде алтыдан алгъа кетмегенме. Газетбригадала къурап, башхала дырын жыйгъандыла. Элледе аллай ишле къалай баргъанларын, ол сынауну неда башхасы болсун, газетни бетлеринде билдиргге керек эдик. Бизни борчубуз - ол сынауну хар жерге чачхан, аны магъанасын ангылатхан болгъанды. Корреспондентле, эллеге барып, жазыучу эдиле аллай затланы юслеринден. Ала бла бирге осал ишлеген да ачыкъларгъанбыз.

Ол заманда критиканы кючю бек уллу болгъанды. Газетни бетлеринде биреуню юсюнден аман жазылгъан Къуранны аятларында жазылгъанды, элледе аллай ишле къалай баргъанларын, ол сынауну неда башхасы болсун, газетни бетлеринде билдиргге керек эдик. Бизни борчубуз - ол сынауну хар жерге чачхан, аны магъанасын ангылатхан болгъанды. Корреспондентле, эллеге барып, жазыучу эдиле аллай затланы юслеринден. Ала бла бирге осал ишлеген да ачыкъларгъанбыз.

Ол заманда критиканы кючю бек уллу болгъанды. Газетни бетлеринде биреуню юсюнден аман жазылгъан Къуранны аятларында жазылгъанды.

Орус газетни редактору Давыдов да, мен да, хазыр бетлени алып, къарай тургъанлай, типографида къаппа-къарангы болады. Шахарда уа – къычырыкъ, хахай. Адамла паркга, агъачха къачадыла. Биз шахарны арасында ишлей эдик, алгъа алайны атадыла. Жууаплы секретарыбыз Беппайланы Фатимат, поэт Будайланы Азрет, ол да газетде ишлегенди, машинистка Гуртуланы Фатимат эм мен бар эдик. Андан къачыл чыгъабыз да, Фатимат да, мен да бир терекчик тюбонде олтурур тургъаныбызлай, ич ишлени министрини заместители Хамбазаров паркдагъы Комсомол аллея бла машинасында келип къалады. Бизге: «Терк минигиз», - дейди. Аллея бла машина да барады, немисли самолётла да башыбыздан атадыла.

Кёлге жеттенлей: «Бизни къой да, кесинг кет», - дейбиз. Суугъа кирип, Нарт-Уягъа ётебиз да, ашыбыз да болмай, агъачда сау юкю тургъан зайык. Немислиле уа шахарны атханларын ингирге дери тохтатмагъан эдиле. Биз да алайдан Акъ-Суугъа къачабыз, андан а хар ким эллеге кетедиле.

Аны бла газетни ишин тохтатыргъа тюшеди. Ол жыллада кеси да «Социалист Къабарты-Малкъар» деген ат бла чыкъгъанды. Немислилени Къабарты-Малкъардан къыстагъандан сора газет ишин андан ары бардырады. Алай кёчюнчюлюк бла байламлы, аны жашауу узакъгъа бармай, биягъы жабылгъан эди.

Онюч жылдан сора чыкъгъанды «Коммунизмге жолну» биринчи номери. Халкъыбыз бла бирге анга да эркинлик берилген эди.

САРАККУЛАНЫ Асият жазып алгъанды.

Эски сурат

Бир юйюр

Эски сурат... Анга къарай, адамланы ариулукъларына, тизгинлиликлерине, юслеринде киймилерине эс бура-са. Ол аламат, ушагъыулу жыйрыкъланы таулу тишириулуна кеслери тикгенди. Кюмюш бел бауланы, ёшюнлюкнеи уа эр кишиле этгендиле. Тау эллерибизде бурун заманладан бери кюмюш, алтын ийген устала жашагъандыла.

Бу суратдагъыла Орусбийланы Мырзакъулну жашы Исмайылны юйюрю, жууукълары, ахлуларыдыла. Жарсыугъа, аланы барысыны да атларын тохташдыралмагъанбыз. Билялгъанларыбызны айтайыкъ.

Сол жаныда акъ чепкенли жашчыкъ Исмайылны жашы Наурузду. Аны юсюнден кёп кере жазыла да турганды. Дагъыда бир къауум шартны эсге тюшюрейик. Ол къарындашы Сафар-Алий бла тау тилни харфлыгъын къурайма ден кюрешгенди. Кёп жылланы Огъары Бахсанны старшинасы болуп турганды. Къумалы атла да жайгъанды. Революцияны кезиуюнде ажымлы ёлгенди. Юйдегини болмагъанды.

Наурузну онг жанындагъы тишириую аны тамата эгечи Мисирханды. Ол Къарачайгъа эрге кетген эди. Узакъ ёмюр жашап, ауушханды.

Ортада олтурган абадан тиширыу я Исмайылны анасыды. Ол Холамдан Шакъманланы кыызлары эди. Тукъумда жюрюген хапаргъа кёре, ханслардан дарманла этип, ауругъанланы багъып турганды.

Арт тизгинде окъа бёркю болгъан кыызчыкъ Исмайылны экинчи кызы Гюлжанды. Ол Абайланы Мисирбийге эрге баргъан эди. Ала Гожу Къабакъда, шёндюгю Тёбен Жемталада жашагъандыла. Гюлжан сабий тапханлай ёлгенди.

Къалгъанларыны атлары белгисизди. Алай суратда: «Семейство князя Урусбиева» деп жазылгъанын эсге алсакъ, къарасакъал эр киши, баям, Исмайыл кеси болур деген оюм да тууады.

Сурат а 1878 жылда алынганды. Аны бизге Вольный Ауулдан Кючюкланы Алий келтиргенди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Элин унутмайды

Хатунейчи Мутрал Дзахмишев Белгород областны Алексеевка шахарына кетип жашагъанлы отуз жылдан атлагъанды. Алай ол туугъан элине келип, бир саугъа келтирмей кьоймайды.

Ма бу жол да, ол тёрени бузмай, Мутрал кеси окъуп кетген школуна «Газель» микроавтобус, юч классха болурча мебель эм ремонт ишлете жарарча тёрт тонна цемент келтиргенди. Школну директору эм элни абадан тёлюсю, анга жюрек ыразылыкъларын билдирип, ыспас этгендиле.

Владимир ВАРКВАСОВ.

КУЛЬТУРА

Акъсюек композитор

XX ёмюрню эм белгили композитору, аты таурухдача айтылгъан Игорь Стравинский туугъанлы 125 жыл болады. 89 жыл жашагъанды бу айтхылыкъ адам. Кёп эсден кетмезлик музыка чыгъармала жазгъанды. Орус фольклоргъа таяна, кесини энчи макъамлы музыкасын къурагъанды. Болмагъанча сейирлиди бу закий адамны къадары.

Игорь Фёдорович Стравинский (1882-1971 жж.) 1882 жылда июньда Петербургну тийресинде туугъанды. Атасы Мариинский театрны айтхылыкъ жырчысы эди. Аны себеплли артистлени жашауларын гитчеликгинден уста билгенди, Мусоргский, Достоевский эм башха белгили адамла бла да таныш эди. Петербургну сайлама интеллигенциясыны санына бек жашлай окъуна кирегенди.

«Биогюннгю музыканы ингири» деген тюбешиулеге дайым жюрюгенди. Алай бла танышханды ол белгили музыкант Сергей Дягилев бла. Петербургну угъай, битеу Россейни музыкасын да Дягилев «сюзюючю» эди ол замаклада. Аны сюзгючюнден ёталмагъан, уллу сахнагъа чыгъалмагъанды. Игорь Стравинскийни бек жарата эди Дягилев эм аны французлу композитор Дебюсси бла танышдыралы. Артда Дягилев кеси Парижге кёчюп кетген эди.

Къалай бла келгенди Стравинский уллу жетишимге? Къайда эшитгенди орус халкъ жырланы? Бек алгъа закийлиги бла бирге иш кёллюлюгю болушхандыла анга. Композитор болама деп да кюрешмегенди. Университетни 23 жылында тауусун, Римский-Корсаков бла бир ыйыкъгъа эки кере тюбей, андан дерсле ала башлайды. Эм аны бла, къызадан-къызаза, бекден-бек бериледи бу ишге. Беш жылны ичинде гитче музыка чыгъармала жаза койренеди. Ол кезиуте, 1906 жылда, юйдегили да болады.

Махтау анга сунмай тургъанлай келеди. 1910 жылда Парижде Стравинскийни «Жар птицасын» кёргюзтедиле, юч жылдан а дауур бла бошалады «Весна священная» балетни премьерасы. Парижде аты айтылгъан Стравинский энди асламында мында жашайды. Дягилев бла Дебюсси аны Парижни акъсюеклери жыйылгъан салонлагъа келтирип таныштыдыла. Анга къайда да жарыкъ тюбейдиле, бай адамла кеслерине къонакъгъа чакъырадыла. Айтхылыкъ музыкантла, жазыучула, физикле, философла... барыда шуёх болургъа сюе эдиле Стравинский бла. Кёп интервьюла да береди.

1914 жылда уа ол анасы, юйюрю бла да Парижге кёчюп кетеди. Андан сора ол Россейге бир заманда да къайтмагъанды. 1934 жылда уа Стравинский Францияны гражданини болады.Анда бир бири ызындан белгили чыгъармаларын жазады: «Пульчинелла» (балет, 1919 ж.), «Мавра» (опера 1921-22 ж.ж.), «Байка» бла «Свадебка» балетле (1923-25 жж.), «Аполлон» бла «Поцелуй феи» (1927-28 жж.) эм башхала.

XX ёмюрню хореография музыкасын айнытыугъа кийирген жангы хатыны да ёлюмсюзню Стравинскийни чыгъармачылыгы. 1930 жыллада Европада фашизмни жайылгъаны аны къайгъыгъа къалдырады. Уруш аллы жыллада анасы ёледи, къатыны бла къызы уа туберкулёздан ауушадыла. Аланы Парижде басдырып, кеси да ёлюрге аздан къалып, жангы юйдегиси бла Америкагъа кетеди. 60-жыллыгъында аллай таукел атлам этерге базыннганды Игорь Стравинский. 1945 жылда уа ол АБШ-ны гражданини болады. Туберкулёздан кючден къутулуп, америкалы жашаугъа тюзелалмай, абызырап, бир ненча жылын алай ётдюреди.

Аны Лос-Анджелесдеги библиотекасында он минг китабы болгъанды. Ол окъургъа бек сюйгенди, ахыр жылларына дери китап окъууун къоймагъанды. Билимлилигиди бла (жангыз да музыка жаны бла угъай) XX ёмюрню композиторларыны арасында аны биринчиге санагъандыла. Бек къаты ишлегенди. 75-жыллыгъында окъуна суткагъа 10 сагъатны музыка чыгъармалары бла юкрешгенди.

1956 жылда аны сол жаны къымылдамай, тохтап къалады. Алай бир ауукъдан ол игирек болады, сол аягъын а сюйрен ююрюй эди. Чабып айланыучу Стравинский энди акъырын атлай эди, алай ишин а къоймагъанды.

Америкада да кёп уллу музыка чыгъармала жазагъанды. 1969 жылда уа саулгъу осалгъа айланады. Энди ол асламында тёшекде тура эди. 1971 жылда уа, 89-жыллыгъына эки ай къалып, ауушады. Чыгъармачылыгъы бла уа, кесин саулай дуниягъа айтдырып, атын ёлюмсюз этгенди.

БИТТИРЛАНЫ Аминат.

Автогонкала

Ким уста жюрютгенди

Бу кюнледе Абхазия майданда, Къабарты-Малкъарда автомото спортну сингдирген лётчик Абдулла Паштовну хурметине жораланып, автогонкала болгъандыла. Алагъа республикабызны районларындан бла шахарларындан отуз адам къатышхандыла.

Эришиуле команда эм энчи биринчиликде машинаны фигурный жюрютюу жаны бла бардырылгъандыла. Биринчи жерге Нальчикни командасы чыкъгъанды. Экинчи бла ючюнчю жерлени уа Прохладна районну советини бла РОСТО ДОСААФ-ны автошколасыны командалары алгъандыла.

Энчи биринчиликде Черек райондан Бабаланы Элдар машинаны фигурный жюрютюу жаны бла бек игиге саналгъанды. Прохладный шахардан Сергей Лагоза - экинчи, нальчикли Бегийланы Къантемир а ючюнчю жерлеге чыкъгъандыла.

Хорлагъанла ахча саугъалагъа эм дипломлагъа тийишли болгъандыла.

ОСМАНЛАНЫ Айшат.

ОГЪУРЛУЛУКЪ

Муратха - жангы къобуз

«Элбрусоид» организация къурап, «Фахмугъа болушайыкъ!» деген акция бардырылгъанды. Ол хунерли къарачай-малкъар жаш тёлюге болушуугъа аталгъанды.

Кёп тюрлю халкъла аралы эм битеуроссей конкурсланы дипломларына тийишли бола келген жаш къобузчу Малкъарланы Муратха, андан да аламат ойнап, бийик кёрюмдююе болдурур ючюн а, эртгеден да ири аккордеон керек болуп тура эди. Муратха аны алып берир спонсорну табар ючюн, жарым жыл заман кетгенди. Къалай -алай болса да, фахмулу жашха ол болушлукъну этерге «Нальчик» коммерция банкны таматасы Эндрейланы Борис ыразылыгъын берип, Воронеж шахарда жангыз экземплярда чыгъарылгъан 265- мингсомлукъ къобузну сатып алгъанды.

Аллай аккордеон Север Кавказны республикаларыны биринде да жокъду. Муратны преподаватели Валерий Шарибов айтханга кёре, ала аллай инструментни алагъа бирею алып берир деп ийнаннган окъуна этмей эдиле.

Эндрейланы Борис, къобузчу жашха саугъаны бере, ол кесини фахмусу бла аланы къуандырып турурна ийнанылугъун билдиргенди. Алай болуруна уа чырт да ишеклик жокъду.

КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан.

КИТАПХАНАДА

Сюймеклигими айтама

Мария бла Виктор Котляровланы китап басмаларында кёп болмай «Нальчик и его окрестности» деген китап-фотоальбом чыкъгъанды. Аны авторлары китап басманы башчылары бла бирге сурат алдырыучу Жанна Шогеновады. Издательлени белгилеген проектлерине кёре, «Кабардино-Балкария: природная жемчужина» деген аты бла бу алтынчы китап фотоальбомду. Бизни республикаби юсюнден быллай ишле Россейде, Жууукъ Востокда да жокъдула.

Китапны ал сёзюн авторла кеслери жазгъандыла, ма аны бла башлагъандыла ала ишлерин да. Анда быллай тизгинле бардыла: «...Нальчик бизни туугъан шахарыбызды. Мында тууун, онла бла кёп жылланы жашайбыз бу жерде. Адам улуну жашауунну кёп тюрлюлюгю эм тюрсюнлюгюбу жерде биринчи атламынбы дан ахыр атламына дери, дунияны жарыгъын санга бергенледен татлы сюймеклики жилямукъларына бла айырылыуну эм бушуугъу ачыулугъун сынаугъа дерини- башындан келген изми бла байламлай жашауубузну, ала барысы да Нальчик бла биригиндиле. Нальчик – бизни гитче Ата журтубузду, уллу къыралыбызны гитче кесекчиги.

Биз кеси кесибизге саугъа этген шахарыбызны аллында борчлубуз. Къалай бла, не бла билдирейик анга ыразылыгъыбызны? Аны ариулугъуна бац урганыбызны? Алай бла туугъанды Къабарты-Малкъарны ара шахарыны юсюнден китап-альбомну чыгъарыуну мураты. Аны бла шахарыбызы Нальчикге сюймеклигибизни юсюнден айтабыз, аны орамлрына, паркларына, юйлерине, аллеяларына, адамларына, жигитлерине – «нальчикчи» деген, «шахарчы» деген ангылама, андан уллу, терен, сыйлы магъана да бергенлеге.

Фотоальбом да анга кёре ариу, жылыулу, сейирли да болгъанды. Аны чапыракъланып аудура, окъуучу шахарны бек ариу жерлерине жолочу болуп къаллыкъды – кёз аллына келтирликди Нальчикни жер-жерлерин, паркын, курортну тийрелерин, биогюннгю проспектлерин бла орамларын. Аны тюненеги бла биогюннгю болумун тенглешдирирге нг барды.

Хар мындагъы сурат а бир жангы шартны ачады, энди дери белгили болмагъан. Ол ашыгъышлы, сансыз хъарамы болгъанны оюму тюйюлдю, биютюн тынгылы, хар нени да билирге, сезерге, ангыларгъа итиннгенникиди. Быллай Нальчикни сиз алыкъа кёрмегенсиз. Альбомну бетлериндеи бизге жарыкъ, гюллю, жазы-кьышы да айбатлы болгъан, кесин сюйдюралгъан шахар къарайды. Авторла аны «жюрегин», даражалыгъын, энчилигин, кесилигин кёргюзталгъандыла. Жашил, кёк эм сары боялуа кёпдюе аны бетлеринде – ала кёкню къыйыры- чеги болмагъанына белгисидиле. Жеангил, тюрсюнлю, зынгырдаулу, кюнлю – ма аллайды Нальчик. Авторла аны жылны не заманында да къаллай берекетли эм кёркли болгъанын кёргюзталгъандыла. Аны сюймезге, анга сансызлай къалыргъа онг жокъду.

Эсгертмеле, скверле, фонтанла, табийгъат кеси саугъа этген айырмалы жерле – алагъа тийишли текстле да бардыла мында. Аз белгили болгъан, энди дери бир россейли басмада толусунлай басмаланмагъан белгисиз шартла, жолоучуланы, алимлени, литераторланы оюмлары да суратлагъа бек тап келишедиле.

Альбомну он халда жыйышдырыр ючюн, авторла кёп кюрешгендиле, кёп къыйын салгъандыла, суратла бир бири ызындан тийишлисича тизилип, бир темагъа келиширча. Альбомну толтурур ючюн дери бери бир тюрлю магъананы тутмагъан сурат салынмагъанды. Мында реклама этген объектле да жокъдула-тюкенле, офисле, организацияла. Проектни сюзгенде, хазырлагъанда да альбомну кёркюмдюлю, берекетли да этерге эм мураты аны бла кюрешген коллективни. Ол жаланда биогюннгю тёлюге угъай, келир заманлада да магъаналыгъа къалырча.

Биз башында айтхан альбом Нальчикни жаланда биогюннгю жашауун суратлап къоймагъанды. Ол озгъан ёмюрню ал жыллырында этилген суратлану юсериндеи да хапарлайды. Сёз ючюн, Нальчикде ачылгъан реальный училище, от ёчюлтюучюлени жангы къуралгъан къауулу, шахарчыла... Бу китап шахарчылагъа, бери келген къонакъларгъа да сейирлиди. Аны уллу ёхтемлик бла бераллыкъса саугъагъа да. Нек десенг ол Нальчикге, аны къадарына да тийишлисича этилгенди.

Ахырында айтырыгъым: альбомну омакъ тыншы, форматы да ийнидеги текстинде бек келишеди, къагъыты, боялуы да бек иги качестволлудыла. Къысхасы, авторла фантазиялары, хунерлерин да аямагъандыла «Нальчик и его окрестности» деген китап-фотоальбомну айырмалы эм сюйдюмюю этер ючюн.

К.ВИКТОРОВ.

Статистика

Къайсы регионду бек жарлы

Росстат жангы шартланы басмалагъанды

Къырал бирди, алай аны хар региону кесича жашайды. Москва, сёзсюз, ахчагъа батылып турады, Ингушетияда жашагъанла уа бир айны ичинде орта эсеп бла бир адамгъа жетген бир минг сомгъа кечинирге кюрешедиле. Росстат бу кюнледе россейли регионланы 2007 жылда биринчи кварталда социально-экономика болумлары бла байламлы тарихлени халкъгъа белгили этгенди.

Бай регионланы бек алларында Москва баргъанына бир киши да сейир этерик болмаз. Ара шахарда жашагъанланы хар адамына тергегенде, 2007 жылда биринчи кварталда файда къыралны башха регионларындагъындан игида кёпдю – 25 минг бла 932 сом болгъанды. Алай бу шахарда жашау этер ючюн д а, бек кёп ахча керекди.

Бек жарлы регионнга уа, Росстатны шартларына кёре, Ингушетия Республика саналгъанды. Орта эсеп бла айтханда, бир ингушлуну ючайлыкъ файдасы 2 минг бла 728 сом болгъанды. Башда айтылгъан экги регионну аралярында кьолай жаны бла башхалыкъ бек уллуду – 43,9 процентни тутады. Аны ышаныулурракъ айтханда, москвачыланы файдалары, ингушлуланыкъындан эсе, кёп къалмай 10 кереге кёпдю.

Хар федеральный округда да кеслерини рекордсменлери- бай эм жарлы автономный округла бла шахарла бардыла. Сёз ючюн, ол жаны бла бек улуу башхалыкъла Ара федеральный округда ачыкъланнгандыла. Москвачыланы файдалары, Иваново областьда жашагъанланыкъыладан эсе, беш кереге уллудула.

Регионланы араларында байланы бла жарлыланы кьолай жаны бла бек аз башхалыкълары уа Сибирь федеральный округда эсленнгендиле. Газ чыгъарылгъан Ямало-Ненец автоном округда жашагъанланы файдалары, жерини тюбюнде байлыкълары хазна болмагъан Курган областьда жашагъанланыкъыладан эсе, эки кереге кёпдюле.

Болсада башда айтылгъан битеулю статистика кёрюмдюлени бир ахшы шартлары да бардыла. 2007 жылны ал 3 айында бир-бир регионлада – Дагъыстанда, Ингушетияда, Калмыкияда, Усть-Ордынск автоном округда, Киров эм Волгоград областьлада - халкъны файдалары, озгъан жылны бу кезиуюндегиледен эсе, 20 процентге кёбейгендиле.

Андан тышында да, хар жерде айлыкъ иш хакъ да ёсе барады. Кертиди, аны атламлары аллай уллуда тюйюлдюле- орта эсеп бла 4,1 процентни тутадыла. Алай, не десегиз да, ол да иги шартды.

Андан сора да, пенсиялагъа къошула-къошула турады. Чечен Республикада, Татарстанда, Санкт-Петербургда эм Москва областьда пенсиялагъа, бирси жерледегиледен эсе, кёбюрек - 15 процент къошулгъанды. Коряк автоном округда уа иш арталлыда башха тюрлююанда пенсияла, нек эсе да, азая барадыла.

(«Российская газетадан»).

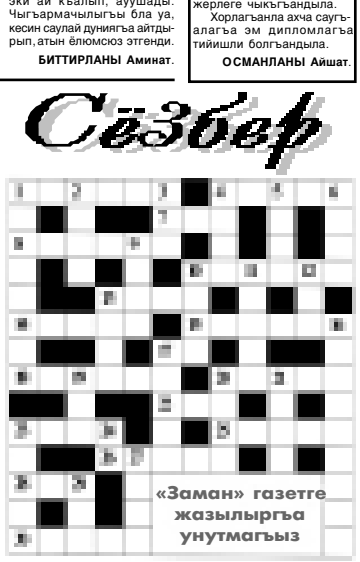

Энине: 1. Ат жерни «аппны». **4**. Ёчюлмей, кьызыулай тургъан жинкле. **7**. Къолан. **8**. Мантны жабышмакъ гюлю. **10**. Жармадан этилген жукъа «худур». **13**. Къуйгъанда кёмюгю ючюне бугъуучу ичги. **14**. Къолундан жукъ келмеген, жукъ эталмагъан адам. **15**. Багъалы таш, ургусундан мияла кесиучю да ишлейдиле. **17**. Осу болмагъан батыр болмайды. **18**. Чычханны хан алыучусу. **20**. Аякъны хар алгъа басхана. **22**. Намыс. **23**. Адам этинде бычакъ салгъанды. **25**. Жайылгъан мирзеуню «юйю». **26**. Тёгерекди, топ кибик, ичи... от кибик (элбер). **28**. Хата, заран жетмезлериме «ёч» болуу. **30**. Къозларгъан алгъа неда къозлагъанган сора ийнекни эмчегинден биринчи чыкъгъан, ютюе ушаллы сусуун зат.

Ёресине: 1. Жумушакъ сюек неда сюекни жумушакъ жери. **2**. Чириген агъачны уну. **3**. Къалакъ «тылы». **4**. Кёлю къуруса да, гъур-гъурун тохтатмагъан. **5**. Бирею этген аманлыкъ ючюн артха къайтарыр сан суутурыгъа кюрешиу. **6**. Заранлы кырдык. **9**. Бир кесек аз неда желден къоруулангган жер. **10**. Ашарыкъ, азыкъ. **11**. Бек уллу къаргъыш, айып этиу. **12**. Союлгъан малны сан-сан этилмеген мыллыгы. **13**. Ушагъысыз, айыплы сёз. **16**. Бай тирлик алыр ючюн жерни байыкъландырыучу зат. **17**. Ата-анадан жангызлай къалгъан. **19**. Ач къарын алай тарайды. **20**. Иерде атны къарын тюбю бла тартылыучу къайиш жип. **21**. Людмила сабийлигинде. **23**. Ашхамны ызындан келген заман неда ингирги намаз. **24**. Къараны бирси жаны. **27**. Бир затны унутуп артха къайтса болуучуду. **29**. Метекени тыш къабугъу.

Сёзберни **ТОКУМАЛАНЫ Хусейн** жарашдыргъанды.

Газетни 111-112-чи номерлеринде басмаланнган сёзбери жууаплары.

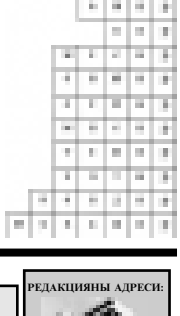

УЧРЕДИТЕЛЬЛЕ: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
АЛИКАЛАНЫ Владимир, АППАЙЛАНЫ Музафар (баш редакторну заместители), БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну заместители), БИТТИРЛАНЫ Аминат, КЪУЛБАЙЛАНЫ Алий, ТЕКУЛАНЫ Хаса, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмыйы - 42-63-01. Баш редакторну заместительлери - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секрарь - 42-66-85
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика жашауну бёлюмю- 42-67-68, 42-24-02.
Экономиканы бёлюмю - 42-66-73.
Культураны бёлюмю - 42-68-72.
Социальный политиканы бёлюмю - 42-66-76, 47-27-59.
Жангыылыкъланы бла спортну бёлюмю - 47-26-39, 42-66-71 .
Письмоланы,рекламны эм билдириулени бёлюмю - 42-37-94.
Тилманчланы бёлюмю 47-31-28.
Бухгалтерия - 42-30-87
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла кьагъат жюрютмейди. Кьол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха кьайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге болукьдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерациясы басманы юсюнден Законуна тийишлиликде, материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Редакция авторладан 400 сагъат тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.

Газет Басманы эм асламды информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Культура эм информация коммуникацияла министерствосуну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет 1905 жылда Революция атлы республикалы полиграфкомбинатда басмаланнганды, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33

Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 44-06-51, 49-71-59

Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда кьол салынады. 20.00 сагъатда кьол салынгъанды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Биттирланы Аминат - дежурный редактор; Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны заместители; Ахматланы Шахида, Зезаланы Лида, Акушланы Феруза - корректорла.

Тиражы 3750 экз. Заказ № 1793

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5